

ПИТАННЯ ЛІНГВОКОНЦЕПТОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ

DOI: <https://doi.org/10.18524/2307-4558.2025.44.343842>

УДК 81'1:81'33:81'42:004.912

ГРОМКО Тетяна Василівна,

доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри англійської філології та перекладу
 Національного університету «Одеська політехніка»;
 просп. Шевченка, 1, Одеса, Одеська область, 65044
 e-mail: hromkot@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4661-4302>

ЛІНГВОГРАФІЯ І ЛІНГВАРІЙ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОКАЗОВОГО МОДЕЛЮВАННЯ МОВИ

Анотація. У статті обґрунтовано концептуальні засади лінгвографії як метамови корпусного опису та лінгварію як її структурного ядра – доказової моделі мови, що поєднує теоретичний, методологічний і технологічний рівні аналізу. Актуальність дослідження зумовлена потребою формування нової системи опису, яка інтегрує корпусну доказовість, когнітивну інтерпретацію та функційно-комунікативну повноту. **Мета** статті полягає в обґрунтуванні лінгвографії як системи доказового моделювання мови та у визначенні її структурної одиниці – лінгварію. **Об'єктом** виступає природна мовна система у її живому функціонуванні, **предметом** – принципи організації, параметризації та стратифікації лінгварію. **Методи дослідження** – корпусно-дескриптивний, когнітивно-інтерпретаційний, контекстуальний і метамовний аналіз; джерельна база охоплює автентичні тексти, записи усного мовлення, корпусні матеріали говірки. Узагальнено, що лінгвографія й лінгварій становлять ядро нової доказової парадигми мовознавства, зорієнтованої на перевірюваність, системність і когнітивну інтерпретацію мовних даних. Вони відображають перехід від опису мови як замкненої системи до її алгоритмічного моделювання (*modulatio algorithmica linguae*) як живого процесу комунікації, мислення та культури, що створює підґрунтя для подальшого розвитку корпусної, когнітивної й функційної лінгвістики. Установлено, що лінгварій реалізує синтез лінійної, рівневої та поліної моделей мови, відтворюючи її як динамічну стратифіковану систему, у якій документально фіксуються мовні та мовленнєві одиниці – лексеми, фраземи, колокації, прагматики, просодичні маркери. Лінійна модель забезпечує послідовність і взаємозалежність елементів мовної системи, рівнева – її ієрархічну організацію, а поліїна – багатовимірність і поліцентричність зв'язків між рівнями та функційними площинами мовлення. У результаті лінгварій моделює мову як цілісну систему динамічних взаємодій, де кожна одиниця підтверджена контекстом, функцією і когнітивним призначенням. Наукова новизна полягає у введенні до наукового обігу категорій *лінгвографія* та *лінгварій* як складників доказової парадигми мовознавства. Теоретична цінність полягає у створенні метамови корпусного опису, практична – у формуванні моделі документального корпусу для лінгвістичних досліджень. У **висновках** узагальнено, що лінгвографія і лінгварій становлять основу нової доказової парадигми мовознавства, орієнтованої на верифікацію, системність і когнітивну інтерпретацію мовних даних. Перспективи подальших досліджень пов'язані зі створенням термінологічного словника лінгварію, розбудовою корпусної бази та параметризацією просодичних і невербальних компонентів мови.

Ключові слова: лінгвографія, лінгварій, доказове моделювання, корпусна лінгвістика, когнітивна інтерпретація, стратифікація мови, функційно-комунікативна система.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Мова є феноменом, що, попри тисячоліття осмислення, залишається недосяжною категорією людського пізнання. У своїй найглибшій сутності мова постає як тріада мислення – об'єкт, інструмент і середовище (*objectum, instrumentum et ambitus cogitationis*). Вона водночас є тим, на що спрямоване мислення, чим воно здійснюється і в чому воно розгортається. Така тріадна природа мови пояснює її універсальність: вона не лише репрезентує знання, а й формує сам спосіб його існування у свідомості людини. Саме тому жодна інша система – ні знакова, ні технічна – не може повністю замінити мову як живу форму когнітивної діяльності. У ній закладено одночасно матеріальну ідеальність і духовну предметність, що виявляється у взаємодії слова, думки й культури.

Мова постає водночас живою структурою, що уникає остаточного опису. Жодна з наукових парадигм – ані структуралізм із його спробою зафіксувати систему, ані когнітивізм, який прагне розкрити її концептуальну природу, ані цифрова епоха корпусів і штучного інтелекту – не змогли вичерпно пояснити природу мови. Навіть у добу технологічної аналітики, коли слово перетворюється на цифрову одиницю (*unitas digitalis*), а мовлення – на об'єкт алгоритмічного моделювання (*modulatio algorithmica*), мова зберігає свою невлесну сутність: вона живе між звуком і смислом, між тілесністю мовлення й безмежністю значення.

Саме ця недосяжність і багатовимірність мови вимагає пошуку нових описових систем, здатних не редукувати її до статистики чи логічних схем, а зберігати її природну складність, варіативність і доказовість у межах реального мовного буття.

Та все ж мова – не застигла сутність, а рухливий, невинно змінний організм. Вона живе у щоденних актах мовлення, у безперервному творенні значень, у взаємодії індивідуальних і колективних свідомостей. Саме тому її пізнання потребує не лише спостереження, а *документування*, що уможливорює точність і перевірюваність мовних фактів. Документування є актом наукової відповідальності перед мовою: воно фіксує її живе функціонування, не зводячи її до абстрактної системи знаків, а відтворюючи в реальних контекстах комунікації. У такий спосіб мовознавство переходить від споглядального до доказового рівня опису, де кожна одиниця має не лише значення, а й підтвердження свого буття у мовленнєвій практиці.

Сучасне мовознавство стоїть перед потребою створення системи опису, що поєднує корпусну доказовість, когнітивну інтерпретацію та функційно-комунікативну повноту. Традиційні лексикографічні й корпусні моделі фіксують мовні одиниці поза контекстом живого мовлення, що обмежує їхню пояснювальну силу. У зв'язку з цим актуалізується формування *лінгвографії* як метамови корпусного опису та *лінгварію* як її структурного ядра – *документально підтвердженої моделі мовної системи*, у якій одиниці мови подані в реальних комунікативних зв'язках. Лінгвографія виходить за межі традиційного словникового опису, набуваючи статусу інструмента доказового моделювання мови, що фіксує не лише слово, а й ситуацію його функціонування в тексті, діалозі, дискурсі. Лінгварій у цій системі виконує роль динамічного простору фіксації, де поєднуються мовні й мовленнєві одиниці, підтверджені джерелами й параметризовані за стратифікаційними рівнями. Він моделює мову як процес, що сам себе доводить через контекст, функцію та когнітивну мету мовця. Відбувається перехід від опису мови як замкненої системи до її доказового моделювання – спостережуваної, контекстуалізованої й когнітивно осмисленої реальності. Такий підхід узгоджується з глобальними тенденціями в сучасній лінгвістиці, орієнтованими на репрезентацію знання як відкритої, верифікованої системи [16, с. 451–473]. А представлення нами лінгвографії як нової форми метамовної організації знання і лінгварію як її функційної реалізації демонструє переорієнтацію науки з опису на емпіричну перевірюваність мовних явищ, що відкриває шлях до створення верифікованої системи моделювання мови в її природному когнітивному, культурному та комунікативному середовищі [3, с. 183–188].

Аналіз досліджень проблеми. Лінгвографія як наукова галузь і напрям мовознавства сформувалася у середині XIX століття, коли було частково окреслено її базову терміносистему. Дослідження цього напрямку здійснили зарубіжні вчені, серед яких Ф. Баллхорн, І. Гельб, К. Дюршайд, Р. Кросленд, Д. Мелетіс, В. Реннагель, а також вітчизняні – предметом лінгвографічних досліджень їх є методологічні засади метамови (термінологічний апарат) мовознавства, а об'єктом виступає формування мікротермінополя лінгвографії, зокрема під впливом процесів латинізації української мови, зокрема: О. Білецька, Т. Видайчук, П. Донець, А. Загнітко, Т. Космеда, Л. Макарук, В. Німчук, Є. Пересада, Л. Соболев, І. Фаріон (з посиланням на джерела див. [9, с. 173]. На думку Є. І. Пересади, «Лінгвографія є міждисциплінарною галуззю мовознавства, що теоретично обґрунтовує, методологічно й технологічно увиразнює та слугує практиці створення словників, мовних довідників, інших електронних баз певної мовної системи. Лінгвографічна повнота репрезентує високий рівень доказовості лінгвістичного дослідження, оскільки спроможна вирішити проблему наукової інформатизації будь-якої галузі мовознавства з урахуванням надбань і надання нових даних для його розвитку, у тому числі й діалектології» [9, с. 174].

Верифікована нами на матеріалі говірки, лінгвографічна методика слугує базою ідіомологічних студій, зорієнтованих на створення металінгвографічного зводу – системної інвентаризації мовних даних. Її центральний компонент – лінгвографічний комплекс, корпусна модель, що поєднує письмові й електронні джерела для синхронного та діахронного опису. У попередніх працях концепцію визначено як метамову корпусно-доказового моделювання мови, а лінгварій окреслено її структурним ядром [2; 3; 4; 5]. Лінгвографія постає методологією документування, дескрипції та параметризації мовних одиниць, яка забезпечує доказовість і достовірність узагальнень.

Первісне вживання терміна *лінгварій* у працях початку 2000-х рр. мало технічне, лексикографічне значення, позначаючи комп'ютерні довідкові бази. У сучасній інтерпретації, розробленій у монографії «*Методологія та досвід дескрипції говірки*» [3, с. 173–180], цей термін набув теоретичного статусу – документально верифікованої моделі мовної системи. Запропонований лінгвографічний комплекс охоплює тезаурус, корпус говірки, аспекти словники та систему метамовних позначень і «реалізує принципи документальності, стратифікаційності та когнітивно-дискурсивної доказовості мовного опису» [3, с. 175]. Наукову послідовність розвитку концепції простежуємо у циклі статей авторки: «*Тезаурус як*

лінгвографічний опис говірки: теоретичні засади науково-інформаційної бази» [5]; «Моноговірковий тезаурус – нова лінгвографічна технологія описування мовної системи» [4]. Фахові рецензії підтверджують новаторство підходу: О. В. Тищенко визначає працю як «нову технологію інтерпретації лінгварію говірки за текстовим корпусом, що засновує доказовість через емпіричний матеріал» [12, с. 271]; Ю. О. Шепель наголошував, що «лінгвографічні технології забезпечують лінгвальну доказовість і становлять перший фундаментальний досвід повної дескрипції лінгварію говірки» [13, с. 3], О. П. Білих вбачав у лінгвографічному підході «поворотний момент у діалектологічному моделюванні мови» [1, с. 176].

Мета і завдання; об'єкт і предмет дослідження; джерельна база, методи, новизна. Метою дослідження є обґрунтування лінгвографії як системи доказового моделювання мови та визначення її структурної одиниці – лінгварію, що постає як інтегративна форма репрезентації мови в її природному, динамічному функціонуванні. Уведення в науковий обіг цих понять окреслює новий методологічний рівень осмислення мовної системи, що поєднує емпіричність спостереження, когнітивну інтерпретацію та корпусну верифікацію мовних фактів. **Об'єктом** дослідження виступає природна мовна система, розглянута не як абстрактна сукупність знаків, а як інтелектуально й когнітивно організована структура, здатна до самовідтворення у комунікативних формах. Вона постає як доказова реальність, яку можна моделювати, описувати й верифікувати засобами лінгвографії. **Предметом** дослідження є принципи організації, параметризації та стратифікації лінгварію, що забезпечують системність і водночас варіативність у відтворенні мови. Лінгварій трактується як метамовна модель, у якій поєднано рівні й площини мовного буття – від семантичного та морфологічного до прагматичного, дискурсивного й просодичного.

Теоретичне підґрунтя дослідження охоплює сучасні концепції корпусної, когнітивної, функційної та доказової лінгвістики, репрезентовані у працях Кена Гайленда, Вів'яна Еванса та Мелані Грін, Анатолія Загнітка, Тетяни Космеди та ін. Ці джерела формують інтелектуальне поле, у межах якого розробляється концепція лінгварію як когнітивно-доказової системи та метамови опису мовної реальності. *Джерельну базу і концептуальний матеріал* становлять авторські дослідження з лінгвографії та дескрипції мовної системи. Така база забезпечує аргументованість положень і створює підґрунтя для розроблення моделі лінгварію як когнітивно-доказової системи. *Методологічна стратегія* поєднує корпусно-дескриптивний, когнітивно-інтерпретаційний, контекстуальний і метамовний аналіз, що дозволяє осмислювати мову як поліструктурний об'єкт – одночасно системний і динамічний, де теоретична узагальненість співіснує з доказовою точністю опису. Застосування цих підходів забезпечує можливість моделювання мови у її природній багатовимірності, коли структура, функція й когнітивна мотивація постають як взаємодоповнювальні параметри лінгвографічного знання.

Наукова новизна полягає у введенні в науковий обіг категорій *лінгварій* і *лінгвографія* як ключових елементів доказової парадигми сучасного мовознавства. Уперше запропоновано метамовну модель, що забезпечує поєднання емпіричності, структурності та когнітивної інтерпретації, відкриваючи перспективу формування доказової корпусної теорії мови. При цьому теоретична цінність дослідження полягає у розробленні метамови корпусного опису, у межах якої лінгвографія виступає інтелектуальною технологією пізнання мови через її документальні прояви. Практична значущість полягає у створенні моделі документального корпусу, придатної для лінгвістичних, когнітивних і міждисциплінарних студій. Уведення до наукового обігу термінів *лінгварій* і *лінгвографія* є кроком до формування нового рівня наукової рефлексії над мовою – рівня, де емпіричний факт постає не лише об'єктом опису, а й носієм доказовості мовознавчої теорії.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науковій традиції спостерігаємо виразну різницю між технічним поняттям *лінгвар* (*linguistic archive*) і науково-метатеоретичним поняттям *лінгварій* (*linguisticarium*). Перший – лише сховище даних, архів лінгвістичних ресурсів, який акумулює тексти, аудіо- та відеозаписи, лексикографічні бази, словники чи граматичні описи. Другий – структурно-семантична модель мови як живої системи, у якій документування, стратифікація та когнітивна інтерпретація співіснують у межах доказового простору. Якщо *лінгвар* зберігає інформацію, то *лінгварій* відтворює буття мови у процесуальності, тобто є не архівом, а науково реконструйованою системою, що описує, як мова функціонує у своїй природній варіативності, семантичній глибині та культурній тягlostі [3, с. 174–177].

У традиційній науковій практиці поняття мовного опису (*descriptio linguae*) передбачало зосередження переважно на функціонуванні мови, її нормах і закономірностях. Такий підхід, успадкований від структуралізму, визначав мову як замкнену систему правил і опозицій. Натомість *лінгвографія*, як її пропонує сучасна доказова методологія, виходить за межі

формального опису: вона охоплює повний цикл лінгвістичного пізнання – від спостереження до параметризації, від фіксації до когнітивної реконструкції. Вона поєднує елементи функціональної лінгвістики, когнітивної семантики, дискурсології та корпусної аналітики, забезпечуючи не лише опис, а й моделювання закономірностей мовного розвитку [3, с. 178–180]. Тобто лінгвографія постає не технічною дисципліною, що вивчає графічні або зовнішні властивості мови, а метамовою доказового опису, у межах якої кожна одиниця – слово, фразема, колокація, кліше, просодема чи жестема – фіксується не абстрактно, а в живому контексті її функціонування, а відтак – метатеоретичним інструментом корпусної науки, у якому поєднано аналітичний (структурний) і когнітивний (інтерпретаційний) рівні опису.

Лінгварій, у свою чергу, є практичною реалізацією лінгвографії, її функціональним тілом і емпіричною підставою доказового моделювання мови. Він фіксує мовну систему в її реальному вияві – з усією повнотою контекстів, дискурсивних відтінків, інтонаційних і прагматичних варіацій. Мовні одиниці в лінгварії набувають властивості доказових елементів, бо кожна має джерело, контекст, ситуацію, іноді навіть невербальний супровід. У такій інтерпретації лінгварій – не сховище, а живий простір мови, упорядкований за принципом функційно-стратифікаційної взаємодії її рівнів. Його стратифікація – не механічна, а когнітивно обґрунтована: лексичний рівень корелює з граматичним, прагматичний – із дискурсивним, а просодичний – із ментальним, створюючи цілісну доказову систему, де мова описується у формах свого буття [3, с. 183–185]. У цьому полягає сутність доказового моделювання мови – методу, у якому кожна одиниця не просто описана, а підтверджена, кожне значення не лише інтерпретоване, а й верифіковане, а мова в цілому розуміється як динамічна, відкрита, когнітивно перевірювана система. Модель лінгварію як системи, що відтворює мову в її природному існуванні – у багаторівневих проявах лексики, морфології, синтаксису, прагматики та дискурсивної організації, полягає в наступних сентенціях. У межах своєї системи мова постає як єдність мовних і мовленнєвих одиниць, що взаємодіють між собою в межах *ієрархічно-мережової структури*. Лексеми, фраземи, колокації, колігації, прагматемами, просодичні маркери – усі вони формують мережу взаємопов'язаних рівнів, через які виявляється мовна картина світу. У межах структури – лінгвографія постає не як допоміжний реєстраційний інструмент, а як метамова опису, що задає принципи фіксації, інтерпретації та верифікації мовних одиниць. Її головним завданням є створення системи, у якій кожна одиниця не лише названа, а й доведена у своєму функціонуванні – через контекст, ситуацію, комунікативну мету та засоби реалізації [3, с. 175]. Фіксація мовного матеріалу в лінгварії набуває документального характеру, що забезпечує відтворення зв'язку між мовною формою й реальною мовленнєвою подією. У цьому аспекті документальність постає не технічною рисою, а критерієм наукової достовірності: запис, дата, носій, ситуаційний контекст стають атрибутами кожної одиниці, що входить до корпусу.

Лінгварій організовано стратифікаційно – опис мовних явищ здійснюється на кількох взаємодоповнювальних рівнях: лексичному, граматичному, прагматичному, дискурсивному та просодичному. Кожен рівень має власну систему параметрів і тегів, що уможливорює параметризацію семантичних, функційних і контекстуальних характеристик одиниць [3, с. 178–180]. Так, у межах лексичного рівня фіксуються варіативні одиниці з позначенням семантичних розходжень (*вітка – гілка, сінце – сіно*), тоді як прагматичний рівень відтворює формули соціальної взаємодії та вербальні стереотипи (*та ти шо!, подумай!*), що засвідчують індивідуально-психологічні й соціолінгвальні особливості мовців.

Унікальною рисою запропонованої системи є ілюстративність, яка функціонує як доказовий аргумент: ілюстративна частина дефініції містить не вигаданий приклад, а автентичний фрагмент мовлення, вилучений із запису або тексту корпусу. У цих ілюстраціях простежується природна інтонаційна, акцентна, емоційна структура мовлення, що забезпечує його верифікованість – можливість перевірки кожного факту в межах цифрового корпусу [3, с. 182–184].

Завдяки такій побудові лінгварій перетворюється на доказову модель мови, у якій поєднано дескриптивний, когнітивний та інтерпретаційний підходи. Його структура не лише описує мову, а й моделює її живе функціонування – від мікроодиниці до тексту, від індивідуального висловлення до соціально закріпленої формули. Лінгвографія у цій системі виконує функцію метатеоретичного інструменту, що дозволяє відстежувати еволюцію мовних форм, співвідносити їхні функції, реконструювати когнітивні механізми мовлення, а також постає не як підсумковий опис, а як динамічна модель знання про мову, у якій документальність забезпечує доказовість, стратифікаційність – системність, параметризація – точність, ілюстративність – наочність, а верифікованість – наукову перевірюваність результатів. Саме така структура уможливорює створення корпусу, який не лише фіксує, а й пояснює, як мова існує – у варіативності, у мовленні, у свідомості мовців, у когнітивній тягlostі культурного досвіду.

Функційно-когнітивна структура лінгварію є багатовимірною: вона не обмежується репрезентацією мовних одиниць як системних компонентів, а охоплює способи їхнього когнітивного формування та прагматичного вжитку. Мовна одиниця постає не лише як носій значення, а як свідчення мовленнєвої події, де актуалізується взаємодія когнітивних, соціальних і комунікативних чинників. У межах такої системи мовна діяльність трактується як процес породження, варіювання й верифікації смислу, що корелює з антропоцентричною парадигмою сучасної лінгвістики [6, с. 37–39].

Одним із базових рівнів доказового опису є прагматико-дискурсивний, який у лінгварії виявляється через фіксацію мовних формул, кліше, девіантних одиниць і комунікативних шаблонів. Такі елементи становлять живу тканину мовлення і відбивають когнітивні механізми оцінки, емоційності, соціальної приналежності мовця. Як слушно зауважує Т. Ю. Ковалевська, «функційний статус одиниці визначається не формою, а її інтенційною спрямованістю і типовістю реалізації у мовленні» [8, с. 54]. Саме тому фіксація таких одиниць у лінгварії набуває доказового значення – вони демонструють закономірності мовленнєвого реагування, структуру мовної свідомості й способи комунікативного впливу.

На рівні когнітивного моделювання лінгварій передбачає відтворення семантичних мереж, які формуються у свідомості мовця під час осмислення світу. Ці мережі, виражені у вигляді лексико-граматичних і фраземних зв'язків, є фрагментами ментальної картини світу, котра проявляється через мову. У такому підході, близькому до когнітивно-семантичної школи [10, с. 22–24], лінгварій відтворює не лише матеріальні тексти, а й когнітивні карти значень, що розкривають національно специфічний спосіб мислення.

Особливу доказову вагу має просодичний і невербальний рівень, адже у записях живого мовлення зафіксовано інтонаційні контури, паузи, акценти, сміх, жестикування, що супроводжують комунікацію. Ці компоненти, які в традиційних лексикографічних описах майже не враховуються, у лінгварії становлять невербальні маркери когнітивних станів – емоційної оцінки, сумніву, заперечення, прихильності чи агресії. Така деталізація відповідає принципам функційної стратифікації мови, де, за спостереженням А. П. Загнітка, «форма є лише носієм динамічного змісту, який народжується у мовленні» [6, с. 41].

Відповідно, лінгварій фіксує не лише мовні одиниці, а й паралельні канали комунікації – інтонаційний, жестовий, ситуаційний, – що забезпечує доказову цілісність моделі. У цьому аспекті лінгвографічна метамова слугує інструментом когнітивно-прагматичної реконструкції смислів, дозволяючи простежити, як мовна форма переходить у мовленнєву дію, а дія – у когнітивний результат.

У системному сенсі лінгварій постає як організаційна модель мови, у якій діалектично поєднуються структура і функція. Як зазначається в сучасних лінгвістичних теоріях, система забезпечує єдність і впорядкованість елементів, тоді як структура реалізує їхні відношення в межах функціонування. Лінгварій поєднує обидва аспекти – структурний, що гарантує цілісність і тотожність мовної системи, та функційний, який відбиває її відкритість і здатність до змін. Завдяки цьому лінгварій відтворює мову не як стабільний набір правил, а як саморегульовальну динамічну систему, у якій кожен елемент є носієм взаємозалежних властивостей: фонетичних, морфологічних, семантичних, прагматичних. Саме через це він поєднує у собі рівневу та полеву моделі, утворюючи новий тип системності – корпусно-довказову, що дозволяє фіксувати і структуру, і її рух, і саму дію мови в її живому функціонуванні [3, с. 185–188].

Концепція лінгварію як моделі мовної системи. Лінгварій у пропонованій концепції постає не просто як сукупність зафіксованих мовних одиниць, а як модель мовної системи, що відтворює її як матеріальну, вторинну, динамічну систему, у якій взаємодіють структура, функція, когніція та комунікація. Як і будь-яка система, лінгварій складається з елементів, що перебувають у відношеннях взаємозалежності, формуючи цілісність, здатну до саморозвитку та самовідтворення. У цьому сенсі лінгварій не є застиглою базою даних, а функціонує як динамічна мережа зв'язків, у якій взаємодія між мовними й мовленнєвими одиницями постійно оновлюється й реконструюється [3, с. 176–177].

Застосування поняття системи щодо мови, започатковане Бодуеном де Куртене та Ф. де Соссюром, дістало нове осмислення в лінгвографічній методології. Якщо Соссюр розглядав мову як «систему знаків, що виражають ідеї» [11, с. 45–47], то лінгварій репрезентує цю систему у двох вимірах – синхронічному й діахронічному, поєднуючи фіксацію мовного стану з реконструкцією його змін. Положення про «мову як систему систем» у лінгварії набуває емпіричного змісту: тут відображено взаємодію лексичної, граматичної, прагматичної, просодичної та дискурсивної підсистем, що утворюють доказовий простір функціонування.

У межах доказового підходу лінгварій поєднує риси трьох моделей – лінійної, рівневої та поліної. Лінійна модель, спираючись на синтагматичну концепцію Соссюра [11, с. 126], відтворює природну послідовність і причинно-наслідкові зв'язки мовних одиниць, зафіксовані у

документальних текстах [2, с. 6–8]. Рівнева модель забезпечує стратифікацію корпусу, де фонологічний, морфологічний, лексичний, синтаксичний і дискурсивний рівні формують ієрархію системи, що розвиває ідеї Бодуена де Куртене та їх сучасне трактування в українській лінгвістиці [6, с. 39–41]. Полійна модель, запропонована Г. Зеленько [7, с. 27–29], розкриває мову як багатовимірну систему перетину семантичних, прагматичних, просодичних і когнітивних множин. На відміну від класичної польової теорії [14, с. 58–60], полійність у лінгварії акцентує на взаємопроникненні функцій, коли одиниця може належати водночас до кількох рівнів чи зон опису. Таким чином, лінгварій моделює мову як динамічну стратифіковану систему, у якій поєднуються структура, функція й когнітивна варіативність. Застосування полійної моделі уможлиблює мультирівневе відображення мовної реальності, що відповідає принципам когнітивної лінгвістики [15, р. 37–40]. Завдяки цьому лінгварій відтворює не лише матеріальну структуру мови, а й ментально-комунікативні процеси, у яких ця структура реалізується.

Поєднання лінійної, рівневої та полійної моделей формує інтегративну архітектуру лінгварію, що відображає ієрархію, зв'язність і варіативність мовної системи. Лінійна модель визначає порядок і послідовність, рівнева – ієрархічну узгодженість, полійна – когнітивну багатовимірність і поліцентричність. Унаслідок цього лінгварій постає як цілісна модель динамічних мовних взаємодій, де кожна одиниця підтверджена контекстом, функцією та когнітивним призначенням, а документальність корпусу виступає гарантією її наукової верифікованості [5, с. 26–28].

Концепція лінгварію, таким чином, спирається на структурно-семантичний та функційно-когнітивний синтез. Його структура забезпечує цілісність опису, а функційна організація – гнучкість у відтворенні комунікативних процесів. Лінгварій не лише описує систему мови, а й моделює її як процес, що сам себе доводить: мовна одиниця існує настільки, наскільки вона зафіксована в мовленні, а отже, підтверджена контекстом, комунікативною метою й когнітивним наміром мовця.

Як підкреслює А. П. Загнітко, сучасна лінгвістика переходить від моделювання мови як статичної системи до моделювання як «структури дії, у якій мова реалізує себе через мовця, текст і свідомість» [6, с. 40]. Саме цю позицію реалізує лінгварій: він уможлиблює опис мови не лише як системи знаків, а як системи дій і смислів, відтворюючи її багатовимірність і динаміку.

Висновки та перспективи дослідження. Проведене дослідження дало змогу обґрунтувати лінгвографію як метатеоретичну систему доказового моделювання мови, у межах якої мова розглядається не як абстрактна структура, а як документально підтверджена реальність, що має когнітивну, комунікативну й культурну вимірність. Лінгварій постає функціонально-структурною реалізацією цієї системи, що поєднує дескриптивний і когнітивно-інтерпретаційний рівні аналізу та забезпечує емпіричну доказовість мовознавчих висновків. Основні принципи доказового моделювання – документальність, стратифікаційність, ілюстративність, параметризація, верифікованість – у лінгвографічній системі набувають конкретного змісту: кожна одиниця, кожен контекст, кожна інтенція мовця є доказом існування певного мовного явища. Така система дозволяє фіксувати не лише мовну форму, а й мовленнєву дію, що актуалізує її, а отже, забезпечує перехід від опису мови як системи знаків до моделювання мови як системи смислів і дій. Введення в науковий обіг понять *лінгвографія* та *лінгварій* знаменує становлення нової підгалузі доказового мовознавства, у межах якої поєднано корпусну документалістику, когнітивну інтерпретацію та дискурсивну аналітику. Зміщення акценту з теоретичної моделі на доказову базу відкриває можливості для глибшого розуміння мовної динаміки, національно-культурної специфіки мовлення, взаємозв'язку між ментальними структурами та їх вербальним вираженням. Лінгвографія і лінгварій становлять інтелектуальну платформу сучасної доказової лінгвістики, у якій з'єднуються принципи емпіричної точності, когнітивної глибини та функційно-комунікативної повноти. Ці засади формують нову парадигму мовознавства – парадигму наукової достовірності мовного знання, що заснована на документованому, стратифікованому й перевірюваному описі мови в усій її природній складності [3, с. 188–190]. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні словника понять лінгварію, у якому буде систематизовано термінологічні одиниці нової метамови доказового опису; у створенні розширеної корпусної бази, що охоплюватиме тексти різних жанрів, типів і діалектів; у параметризації просодичних, невербальних і дискурсивних елементів, які доповнюють структуру лінгварію новими рівнями доказовості. Окремим напрямом стане розроблення методів лінгвографічної верифікації, що забезпечать перевірюваність результатів лінгвістичних досліджень у цифрових і гібридних середовищах.

Л і т е р а т у р а

1. Білих О. П. Говірка в об'єктиві лінгвістики : рецензія на монографію Т. В. Громко «Методологія та досвід дескрипції говірки». *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені*

К. Д. Ушинського: *Лінгвістичні науки*. № 32. Одеса : Інформаційно-видавничий центр Університету ім. К. Д. Ушинського, 2021. С. 175–176.

2. Громко Т. В. Методологія лінгвографії мовної системи говірки : синтез міждисциплінарності та міжпарадигмальності. *Записки з українського мовознавства*. Вип. 30. Одеса, 2023. С. 4–13. URL: <http://zum.onu.edu.ua/issue/view/15710>

3. Громко Т. В. Методологія та досвід дескрипції говірки: монографія / за ред. проф. О. І. Іляді. Дніпро : Середняк Т. К., 2021. 452 с.

4. Громко Т. В. Моноговірковий тезаурус – нова лінгвографічна технологія дескрибування мовної системи. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. № 8(22). 2022. С. 157–170.

5. Громко Т. В. Тезаурус як лінгвографічний опис говірки: теоретичні засади науково-інформаційної бази. *Мова*. 2021. № 35. С. 25–30.

6. Загнітко А. П. Сучасна лінгвістика : напрями, парадигми, школи. Донецьк : ДонНУ, 2012. 395 с.

7. Зеленько Г. Проблеми структурування мовного простору : полійна модель. Київ : КНЛУ, 2014. 148 с.

8. Ковалевська Т. Ю. Когнітивна прагматика: методологія і практика дослідження. Одеса : Астропринт, 2019. 234 с.

9. Пересада Г. І. Пересада Г. І. Лінгвографія: латинізаційні процеси в термінології. *Термінологічний вісник*. 2023. Вип. 7. С. 173–183.

10. Руснак Н. О. Когнітивна лінгвістика: концепти, категорії, моделі. Чернівці : Рута, 2016. 284 с.

11. Соссюр Ф. Курс загальної лінгвістики. Пер. з фр. Київ : Основи, 1998. 324 с.

12. Тищенко О. В. Рецензія на монографію Громко Тетяни Василівни «Методологія та досвід дескрипції говірки». *Львівський філологічний часопис : науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. № 11. Львів, 2022. С. 270–271.

13. Шепель Ю. О. Рецензія на монографію Т. В. Громко «Методологія та досвід дескрипції говірки». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 39. Т. 3. С. 305–306.

14. Щур Г. Функціонально-семантичне поле як модель організації мови. Харків : Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2009. 112 с.

15. Evans V., Green M. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. 830 p.

16. Hyland K., Jiang F. Academic Discourse and the Digital Turn. *Applied Linguistics*. 2022. Vol. 43, No. 3. P. 451–473.

References

1. Bilykh, O. P. (2021), *Dialect in the focus of linguistics: Review of T. V. Hromko's monograph Methodology and Experience of Dialect Description*, *Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky: Linguistic Sciences* [Hovirka v ob'iektyvi linhvistyky : retsenziya na monohrafiyu T. V. Hromko 'Metodolohiya ta dosvid deskryptsiyi hovirky'. Naukovyi visnyk Pivdenoukraiinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho: Linhvistychni nauky]. No 32, Information and Publishing Center of the University, Odessa, pp. 175–176.

2. Hromko, T. V. (2023), *Methodology of linguography of the dialect language system: Synthesis of interdisciplinarity and interparadigmaticity*, *Notes on Ukrainian Linguistics* [Metodolohiya linhvohrafiyi movnoyi systemy hovirky: syntez mizhdystyplinarnosti ta mizhparadyhmal'nosti, Zapysky z ukrainskoho movoznavstva], Vol. 30, Odessa, pp. 4–13. Available at: <http://zum.onu.edu.ua/issue/view/15710>.

3. Hromko, T. V. (2021), *Methodology and Experience of Dialect Description: Monograph* [Metodolohiya ta dosvid deskryptsiyi hovirky: monohrafiya], ed. by Prof. O. I. Iliadi, Serednyak T. K. Publ., Dnipro, 452 p.

4. Hromko, T. V. (2022), *Monodialect Thesaurus – a new linguographic technology for describing the language system, Language: Classical – Modern – Postmodern* [Monohovirkovy tezaurus – nova linhvohrafichna tekhnolohiya deskrybuvannya movnoyi systemy, Mova: klasychne – moderne – postmoderne], No. 8(22), pp. 157–170.

5. Hromko, T. V. (2021), *Thesaurus as a linguographic description of a dialect: theoretical foundations of the scientific-informational base, Language* [Tezaurus yak linhvohrafichnyy opys hovirky: teoretychni zasady naukovoinformatsiynoyi bazy, Mova], 35, pp. 25–30.

6. Zahnitko, A. P. (2012), *Modern Linguistics: Directions, Paradigms, Schools* [Suchasna linhvistyka: napryamy, paradyhmy, shkoly], Donetsk National University Press, Donetsk, 395 p.

7. Zelenko, H. (2014), *Problems of Structuring Linguistic Space: The Polyic Model* [Problemy strukturuvannya movnoho prostoru: polijna model], Kyiv National Linguistic University Press, Kyiv, 148 p.

8. Kovalevska, T. Yu. (2019), *Cognitive Pragmatics: Methodology and Research Practice* [Kohnityvna prahmatyka: metodolohiya i praktyka doslidzhennya], Astroprint, Odessa, 234 p.

9. Peresada, Ye. I. (2023), *Linguography: Latinization processes in terminology. Terminological Bulletin* [Linhvohrafiya: latynyzatsiyni protsesy v terminolohiyi, Terminologichnyi visnyk], Issue 7, pp. 173–175.

10. Rusnak, N. O. (2016), *Cognitive Linguistics: Concepts, Categories, Models* [Kohnityvna linhvistyka: kontsepty, katehoriyi, modeli], Ruta Publ., Chernivtsi, 284 p.

11. Saussure, F. de (1998), *Course in General Linguistics* [Kurs zahal'noyi linhvistyky], translated from French, Osnovy Publ., Kyiv, 324 p.

12. Tyshchenko, O. V. (2022), *Review of Tetiana V. Hromko's monograph. Methodology and Experience of Dialect Description*, *Lviv Philological Journal* [Retseziya na monohrafiyu Hromko Tetiany Vasylivny 'Metodolohiya ta dosvid deskryptsiyi hovirky', Lvivskyi filolohichnyi chasopys : naukovyi zhurnal Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiedialnosti], No. 11, Lviv State University of Life Safety, Lviv, pp. 270–271.

13. Shepel, Yu. O. (2021), Review of T. V. Hromko's monograph. *Methodology and Experience of Dialect Description*, *Topical Issues of the Humanities: Interuniversity Collection of Scientific Papers of Young Scientists of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University* [Retseziya na monohrafiyu T. V. Hromko 'Metodolohiya ta

dosvid deskryptsiyi hovirky', Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh uchenykh Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka], Vol. 39(3), Helvetyka Publ., Drohobych, pp. 305–306.

14. Shchur, H. (2009), *Functional-Semantic Field as a Model of Language Organization* [Funktsional'no-semantychne pole yak model' orhanizatsiyi movy], Kharkiv V. N. Karazin National University Press, Kharkiv, 112 p.

15. Evans, V., Green, M. (2006), *Cognitive Linguistics: An Introduction*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 830 p.

16. Hyland, K., Jiang, F. (2022), *Academic Discourse and the Digital Turn*, *Applied Linguistics*, Vol. 43(3), pp. 451–473.

HROMKO T.,

Doctor of Philological Sciences, Professor of the Department of English Philology and Translation,
Odesa Polytechnic National University;

1 Shevchenko Ave., Odesa, Odesa Oblast, 65044

e-mail: hromkot@gmail.com

https://orcid.org/0000-0002-4661-4302

LINGUOGRAPHY AND LINGVARIUM: CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF EVIDENCE-BASED LANGUAGE MODELLING

Summary. The article substantiates the conceptual foundations of linguography as a metalanguage of corpus description and lingvarium as its structural core – an evidence-based language model that integrates theoretical, methodological, and technological levels of analysis. The relevance of the study is determined by the need to establish a new descriptive system that combines corpus evidence, cognitive interpretation, and functional-communicative completeness. The **aim** of the article is to justify linguography as a system of evidence-based language modelling and to define its structural unit – the lingvarium. The **object** of the study is the natural language system in its living functioning, while the **subject** is the principles of organisation, parameterisation, and stratification of the lingvarium. The **methods** include corpus-descriptive, cognitive-interpretive, contextual, and metalanguage analysis. The source base encompasses authentic texts, recordings of spoken language, and corpus materials of dialect speech. It is generalised that linguography and lingvarium constitute the core of a new evidence-based linguistic paradigm oriented toward verifiability, systematicity, and cognitive interpretation of linguistic data. They reflect a shift from the description of language as a closed system to its algorithmic modelling (*modulatio algorithmica linguae*) as a living process of communication, thought, and culture, thus providing the basis for further development of corpus, cognitive, and functional linguistics. The study demonstrates that the lingvarium realises a synthesis of linear, level, and field models of language, representing it as a dynamic stratified system in which linguistic and speech units – lexemes, phrasemes, collocations, pragmatemes, and prosodic markers – are documented. The linear model ensures the sequence and interdependence of the system's elements; the level model establishes its hierarchical organisation; and the field model provides multidimensionality and polycentricity of connections between linguistic levels and functional domains of speech. As a result, the lingvarium model language as an integrated system of dynamic interactions, where each unit is validated by its context, function, and cognitive purpose. The scientific novelty lies in introducing the categories linguography and lingvarium into academic discourse as components of the evidence-based linguistic paradigm. The **theoretical significance** lies in creating a metalanguage of corpus description, while the practical value lies in forming a model of a documentary corpus for linguistic research. In conclusion, it is summarised that linguography and lingvarium form the foundation of a new evidence-based paradigm of linguistics, focused on verification, systematicity, and cognitive interpretation of linguistic data. The **prospects** of further research include the creation of a terminological dictionary of the lingvarium, the development of a corpus database, and the parameterisation of prosodic and nonverbal components of language.

Keywords: linguography, lingvarium, evidence-based modelling, corpus linguistics, cognitive interpretation, language stratification, functional-communicative system.

Статтю отримано 26.10.2025